

ABDULLAH EDİB VE ALLAH'IN SIFATLARININ TASNİFİ KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ

Mehmet BAKTIR*

Özet

Abdullah Edib Osmanlının son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşamış alimlerden biridir. Daha çok edebi yönüyle tanınan Edib çeşitli eserler vermiştir. Beyânü'l-Hak dergisinin de yayınlamış olduğu bir makalede Allah'ın sıfatlarıyla ilgili yapılan tasnifler ele alır. Biz de bu çalışmamızda tasniflerle ilgili onun yapmış olduğu değerlendirmeyi ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Abdullah Edib, Allah'ın Sıfatları, Tasnif

Abdullah Edib's Thought About The Classification With Honorific Of God

Abstract

Abdullah Edib is one of the scientist leaved at the end of Ottoman Empire and the earlier Republic of Turkey. Edib known as a poet wrote a lot of work. İn the article he published on Beyânü'l-Hak deals classification with honorific of God. We will also mention his evaluation of this classification.

Key Words: Abdullah Edib, Honorofic of God, Classification

ABDULLAH EDİB'İN HAYATI (1856-1927)

Abdullah Edib Efendi'nin hayatı hakkında temel kaynak kitaplarında bir bilgiye rastlanmaz. Onu hayatıyla ilgili bilgiler daha çok kendisini yazdığı şiir kitabında yer almaktadır. Bunun dışındaki kaynaklar o günkü sicil defterleri ve resmi yazılarda geçmektedir.¹ Abdullah Edib 1856 yılında Gaziantep'in Çukur Mahallesi'nde dünyaya gelmiş olup babası zamanın âlimlerinden Hacı Mustafa Bayramdır. Bundan dolayı da Bayram Zade olarak anılmaktadır. Zamanın âlimlerinden olan babası, annesi Alime hatun ile Mekke'de evlenmiş ve mütevazi bir hayat süren aile olarak tanınmıştır.²

İlk tahsilini müderris olan babasından yapar. Daha sonra medreseye kayıt olur ve zamanın büyük medreselerinden Maraş'taki Beyazıt Medresesi'nde iki yıl okur. Oradan Kilis'e geçerek zamanın ünlü mantık âlimi Hocazâde Abdullah'tan iki yıl ders alır. Oradan da Kayseri'ye geçerek Ekişaray medresesinde müftü Ahmet Mesut Efendi'den dört yıl daha ders alır. 1882 yılında 27 yaşında medreseden icazet alır. Bu durumu şiir kitabının bir yerinde dile getirir. Daha sonra buradan ilim ve irfan yuvası olan zamanın başkenti İstanbul'a gider. Burada Ayni, Vahit ve Hafız Şakir hocalardan ders alır. Abdullah Edip Efendi ileri derecede Arapça ve Fransızca bilmektedir.³

1885 yılında o dönemin Üniversitesi olan Daru'l-Fünun için alınacak öğretim görevlisi sınavına katılır ve ikinci sırada kazanır. İstanbul Fatih Medresesi'ne müderris olarak atanır. Medrese tatile girince Memleketi olan Antep'e için döner. Yakınlarının ısrarı üzerine bir daha İstanbul'a dönmez. Antep'teki Zü'l-Kadriye ve Mihaliye medreselerinde müderrislik yapar. Burada Sarf, Nahiv, Meânî, Fıkıh Usulü, Hadis Usulü ve Tefsir dersleri okutur.⁴

¹ Bu konuda bir çalışma yapılmış ve hali hazırdaki tek kaynak olma özelliğini koruyor. Bu çalışma Avukat M. Necati Bayram, Abdullah C. Bayram ve Dr. M. Talat Bayram tarafından yapılmış, Gaziantep Üniversitesi yayınları arasında 1996 da yayınlanmıştır. Bu eser aile mensupları tarafından hazırlanmış ve dayanaklar Şer'iye sicilleriyle desteklenmiştir. Bu şer'iye sicilleri yayınlanmadığı için bizim onlara ulaşma imkanımız olmadı. Ancak bu kitapta Şer'iye sicil numaraları ve tarihleri verilmektedir. Abdullah beyin hayatıyla ilgili bilgilerin çoğunu bu kaynaktan almak durumundayız.

² Komisyon, Abdullah Edip, s. 15.

³ Komisyon, Abdullah Edip, s. 23.

⁴ Komisyon, Abdullah Edip, s. 17-19.

Müdürlüğünün yanında Vakıflar İdaresi ve Maarif (Kültür ve Eğitim) komisyonlarında çalışır. Bu arada 1899 yılında çalıştığı Zü'l-Kadriye Medresesi'nin bahçesindeki bir alana üç dükkan ve bir kütüphane yaptırır. Ayrıca bu kütüphaneye de altı yüz civarında kitap bağışlar.⁵ Antep'in ve yöre halkının sorunlarıyla ilgilenmeyi kendine görev sayan hoca, bu konuda resmi makamlara manzum dilekçeler yazmış ve bunların o günkü sorunların çözümlenmesine çok büyük katkısı olmuştur.⁶ Her şeyi manzum bir şekilde ifade etmesi ve kendisinin şiire olan merakının, onun "Edib" olarak nitelenmesinin de sebebi olduğu kanaatindeyiz.

Milli mücadele yıllarında Abdullah Edib'in büyük katkısı olduğu, o günkü âlimlerin pek istekli olmamalarına rağmen, Maraş ve Antep savunmasında halkı teşvik ettiği bilinmektedir. Bu konuyla ilgili gerekli mevkilere yazışmalar yaptığı nakledilmektedir.⁷

Abdullah Edib Efendi Çayrağası oğullarından Hacı Abdullah Efendi'nin kızı Fatma Hatun'la evlenir ve Fatma, Ayşe ve Mehmet adında üç çocuğu olur. Torunları hala memleketin çeşitli yerlerinde görevler icra etmektedirler. Abdullah Efendi, bu gün kendi adıyla anılan caddede bulunan Bayram İş Hanının bulunduğu yerdeki evde oturmaktaydı. Bu evin zamanın en görkemli evlerinden biri olduğu söylenir.⁸

Abdullah Efendi, 23 Ocak 1927 tarihinde kızının evine giderken, Şehreküstü Mahallesi Müftüler sokakta kiralık bir katil tarafından öldürülür. Katil yakalanır ve cezalandırılır ancak kimin tarafından kiralandığını söylemez. Gaziantep'te Saçaklı'daki mezarlığa defnedilir.⁹

ESERLERİ

Bübülzâde Abdullah Edib Efendi'nin çok sayıda eseri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları basılmasına rağmen bir kısmı maalesef basılmamıştır. Günümüze kadar gerek ismiyle gerekse metniyle ulaşan eserleri şunlardır.

⁵ Komisyon, Abdullah Edip, s. 21.

⁶ Komisyon, Abdullah Edip, s. 41.

⁷ Komisyon, Abdullah Edip, s. 59. Eserde bununla ilgili belgelerin metnine yer verilmektedir.

⁸ Komisyon, Abdullah Edip, s. 60.

⁹ Komisyon, Abdullah Edip, s. 61.

1-Usûl-i Akise Takriri: Bu eser ünlü mantıkçı Kilisli Hoca Zadenin Usûl-i Akise'sinin Türkçe tercümesi olup, 32 sayfadan oluşmaktadır.

2-Muhtasar Dimâü'n-Nisâ: Kadın halleriyle ilgili olan bu eser altı bölümden oluşmakta ve o günkü ihtiyaca binaen yazılmıştır.

3-Usûl-i Hadis Dersleri: Bu eser Nuhbetü'l-Fiker tercümesi olup, 32 sayfalık bir hacme sahiptir.

4-Din Yolunda: Bulgaristan'da Varna'da yayınlanan Muhammed İle Mesih Arasında Hadsiz Farklar adlı müellifi bilinmeyen bir esere red-diye şeklinde yazılmıştır. Bu eser yaklaşık 239 sayfa civarında hacimli bir eserdir.¹⁰

5-Sure-i Yusuf Tercümesi ve Tefsiri: Bu eserden Abdullah Efendi kendisi bahsetse de eserin bir nüshası bulunmamaktadır.

6-Sarf ve Nahiv: Kısa zamanda sarf ve nahiv öğretmek için yeni bir üslupla yazılmış bir eser olduğu söylenir ancak eserin metni bulunmamaktadır.

7-Şerh-i Akait Tercümesi: Bu eserle ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır.

8-Akise (Kıyaslar): Bu eserle ilgili de fazla bilgi bulunmamaktadır.

9-Fıkıhtan Derleme: Gaziantep İmam Hatip Lisesi Kütüphanesi, 3066 noda kayıtlı olup eser Arapçadır.

10-Fetva: Eserle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

11-Şiirleri: Şiirlerini hepsi el yazması olup bir defterde toplanmıştır. Eser torunu Necdet Bayram tarafından korunduğu bildirilmektedir. Bu şiirlerin 36 adedi kaside, 89 adedi tarih, 4 tanesi tercih-i bend, 48 tanesi gazel, 20 tanesi çeşitli parçalar, bir tanesi müstezat, 2 tanesi nazire ve yine iki tanesi de tahmis'tir.¹¹

ABDULLAH EDİB'İN ALLAHIN SIFATLARIYLA İLGİLİ GÖRÜŞÜ

Allah'ın sıfatları konusu kelim ilminin temel konularından biridir. Çünkü sıfatlara yüklenen anlam Allah'ın zatıyla alakalı olsa da tasavvur

¹⁰ Bu eser Süleymaniye, İyd Mehmet Efendi, 000141 noda kayıtlıdır. Eser üstünde bir çalışmamız halen devam etmektedir.

¹¹ Eserler için bkz. Komisyon, *Abdullah Edip*, s. 85-87.

edilen Allah inancı inananların düşüncesine ve onunun hayatına yön vermektedir. Zira Allah'ın sıfatlarıyla ilgili tasavvurlar özelde İslam inancını temelde ise Müslümanların düşünce yapısını şekillendirmektedir. Onların düşünce yapıları da doğrudan kendi fiillerini dolaylı olarak da mensup oldukları İslam toplumunun davranışlarını etkilemektedir.

Bu nedenle inanç konularının başında yer alan ve insan düşüncesinin üçlü ayaklarından biri olan Allah inancı ve onu tanımlayan sıfatlar önemli konular içinde yer almaktadır. Bunun farkında olan Kelam âlimleri Allah'ın sıfatları konusuna özel bir önemi göstermişlerdir. Ancak konunun soyut olması ve bu soyutluğuna rağmen hayatın somut yönlerini etkilemesi âlimlerin bu konuda birbirlerinden farklı görüşler öne sürülmesine neden olmuştur. Bu nedenle son dönem âlimlerinden Abdullah Edib Bey de sıfatlar konusunda bazı şeylere dikkat çekmiş ve bunların önemiyetini vurgulamıştır. Abdullah Edib Beyin dikkat çektiği konu Allah'ın sıfatlarının tasnifi ve bunun öğretilmesi konusudur. Abdullah Edib Beyin bu konudaki görüşlerine geçmeden önce Allah'ın sıfatlarının tasnifi konusunda genel yaklaşımları vermek istiyoruz. Zira bu genel yaklaşımlar konuyu daha iyi anlaşılması için yardımcı olacaktır.

ALLAH'IN SIFATLARININ TASNİFİ

Ka'bî, Allah'ın sıfatlarını zati ve fiilî diye iki kısma ayırmaktadır. Ona göre bir hal ve şahıs değişikliğini içeren sıfatlar fiilî, değişiklik içermeyenler de zati sıfatlardır. Yine kudret sıfatının taalluk ettiği her sıfat fiili, etmeyenler ise zatidir. Mâturidî (-333/944) ise Allah'ın sıfatlarının zati ve fiilî diye ayrılmasına karşı çıkmaktadır. Ona göre Allah'ın sıfatı zatına aittir. Onları başka türlü sınıflamak mümkün değildir. Zira zati olmayan sıfatlar Allah'ın sıfatları değil mi? Zatına ait olmayan sıfatı ona zıfa etmek mümkün mü?¹²

Eş'arî âlimlerinden Bakıllânî, (-403/1019) Allah'ın sıfatlarını üç kısma ayırmakta ve bunları şöyle tanımlamaktadır. Öncelikle Allah'ı bir zati var ve bu zata ait olan sıfatları vardır. Allah'ın Zati tektir ve bunun anlamı eşi ve benzeri olmayan kendine has bir varlığı olan varlıktır. Çünkü zatının başka bir anlamı yoktur. İkincisi ise Allah'ın isimleri ve kendine mahsus sıfatlarının olmasıdır. Bunlar ise zatına taalluk eden ve

¹² Mâturidî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed, *Kitâbü't-Tevhîd*, İstanbul, 1979, s. 50-59.

zâtının dışında bir alakası olan sıfatlar olmak üzere iki kısma ayrılır. Zâtına taalluk eden sıfatlar sadece Allah'ın zâtıyla ilgili olan ve başka bir şeyi etkilemeyen sıfatlardır. Bunlar; Vücut, Kıdem, Beka ve Vahdaniyet gibi sıfatlardır. Çünkü bu sıfatlar Allah'ın zâtıyla ilgili olup başka bir varlığa etki etmemektedir. Allah'ın zâtının dışında bir şeyle alakası olan sıfatlar ise fiili sıfatlardır. Bu sıfatlar ise daha çok yaratma sıfatı altında toplanan Razık, Şafi ve Naim gibi sıfatlardır. Çünkü bu sıfatlardan Allah'tan başka varlıklarda etkilenmektedir. Mesela Naim sıfatı nimet verilen kulu etkilemekte ve onu kapsamaktadır.¹³

Cüveynî (-485/1092) ise Allah'ın sıfatlarını nefsi ve manevi diye iki kısma ayırmaktadır. Ona göre nefsi sıfat, Allah'ın kendisine ait olan, ondan ayrılmayan ve ait olduğu varlığa artı bir nitelik getirmeyen özelliktir. Manevi sıfat ise ait olduğu varlığa artı bir nitelik kazandıran özelliktir. Mesela cevher, var olduğu müddetçe bir yer kaplar. Onun yer kaplaması tabi bir olgu olup ona bir nitelik kazandırmaz. Bu Nefsi sıfattır. Ama bir insanın âlim olması onun insan olmasından başka ona artı bir özellik kazandırır. Bu tür sıfatlara Manevi sıfat denir.¹⁴

Bağdâdî'ye (-449/1037) göre de Allah'ın sıfatları üç kısma ayrılır. Bunlardan birincisi Allah'ın Zâtı yani bizzat var olmasıdır. İkincisi ise kendisine bir nitelik yükleyen sıfatlarıdır. Bunlar, Hayat, İlim, İrade, Kudret, Semi, Basar ve Kelam'dır. Bunun dışındaki sıfatlar ise Fiili sıfatlarıdır. Mesela, Halık, Gâfir gibi sıfatlar fiili sıfatlarındandır.¹⁵ Genelde Fiili sıfatlar yaratmayla alakalı olan sıfatlardır. Bunun dışındaki sıfatlar Zati sıfatlar olarak görülmektedir.

Ebü'l-Muin en-Neseffî (-508/1115) Allah'ın sıfatlarını Zati ve Fiili diye iki kısma ayırmaktadır. Zati sıfatlar; Vücut, Kıdem ve Beka gibi sıfatlardır. Fiili sıfatlar ise; İlim, İrade, Kudret ve Yaratma gibi sıfatlardan oluşmaktadır.¹⁶

Yukarıda zikredilenlerden de anlaşıldığı gibi kelam âlimlerinin yaptığı tasnifler farklılık arz etmektedir. Ancak onların temelde vurgula-

¹³ Bakillânî, Ebu Bekir Muhammed b. Tayyip, *et-Temhîdü'l-Evâil ve Telhîsü'd-Delâil*, Tah. Ahmet Haydar, Beyrut, ts. s. 261.

¹⁴ Cüveynî, *İmâmü'l-Haremeyn, Kitâbü'l-İrşâd*, Tah. M. Yusuf Musa, Ali A. Abdülhamit, Mısır, 1950, s. 40.

¹⁵ Bağdâdî, Ebu Mansur Abdülkâhir b. Tahir, *Usulü'd-Din*, İstanbul, 1968, s. 38.

¹⁶ en-Neseffî, Meymun b. Bahrî'l-Kelam, Tah. **Muhammed Salih Farfur**, Şam, 2000, s. 90.

dıkları; Allah'ın sıfatlarının Zati, Subuti diye ikiye ayırmanın mümkün olduğudur. Hatta bazı kelam alimleri de subuti sıfatları, Manevi ve Fiili diye ikiye ayırmışlardır. Allah'ın zatıyla ilgili olan; vücut, Kıdem ve Beka gibi sıfatları zati sıfatlar olarak, bunun dışında kalanları da Subuti sıfatlar olarak nitelemişlerdir. Subuti sıfatlardan varlıklarla alakalı olmayanları manevi varlıklarla alakalı olanı da fiili sıfatlar olarak adlandırmışlardır. Ancak burada unutulmaması gereken şey kanaatimizce; Subuti sıfatların hepsinin dolaylı da olsa bir şekilde varlıklarla alakalı olduğu gerçeğidir. Çünkü sadece yaratma varlıklarla alakalı olmayıp aynı zamanda irade ve diğer sıfatlar da varlıkların ortaya çıkmasında etkindir. Mesela; irade olmadan varlığın yaratılması mümkün olabilir mi? Mümkün denebilirse varlıklarla alakası olmadığını kabul edebiliriz. Ama mümkün değilse Subuti sıfatların hepsinin varlıklarla alakalı olduğunu söylememiz gerektiği düşüncesindeyim. Bu nedenle Subuti sıfatların hepsini fiili sıfatlardan sayabiliriz. Ancak burada şöyle bir itiraz gelebilir: Allah'ın bilgisi varlıklardan kaynaklanmaz, çünkü O olmayarı da bilir. Dolayısıyla Allah'ın bilgisi varlıklardan gelmemektedir. O zaman bu sıfat manevi olmak zorundadır. Evet Allah var olmayarı da bilir ancak var olanı da bilir. Dolayısıyla Allah'ın ilim sıfatı varlıkla alakalı ve fiilidir. Gerçi Allah için fiilin anlamı ne olmalı sorusu gündeme gelebilir. Eğer sadece yaratmayı fiil kabul eder de diğerlerini fiil kabul etmezseniz şimdiye kadar söylediğimiz her şey suya düşmüş olur. Ancak unutmamalım ki, fiil beden işidir. Allah'a beden atfetmek O'nu varlığa benzetme olur. Bedensiz fiil kabul edilecekse bilgi de fiil kabul edilebilir. Aslında bu tartışma daha da uzun ve diğer sıfatları da içine almaktadır ancak bu kadarla yetineceğiz.

ABDULLAH EDİB'İN ALLAH'IN SIFATLARINI TASNİFİ

Yukarıda da gördüğümüz gibi Abdullah Edib dönemin dergilerinden birinde yayınladığı makalede Allah'ın sıfatlarının farklı şekillerde tasnif edildiğini örneklerle açıklamaya çalışır. Bu tasnifleri yaptıktan sonra da kendisi bir tasnif yapar. Şimdi de onun yapmış olduğu tasnifi aktarmaya çalışacağız.

Ona göre Allah'ın sıfatları, biri Zatiye diğeri Fiiliye olmak üzere iki kısım. Allah kendisini bir sıfatla niteleyip zıddıyla nitelemese o sıfat Zati sıfat denir. İlim, kudret, beka, kıdem sıfatları gibi. Allah kendisini bir sıfatla ve o sıfatın zıddıyla nitelirse ona Fiili sıfat denir. Öldürme, dirilt-

me, yaratma ve rızık verme sıfatlarında olduğu gibi.¹⁷ Abdullah Edib bu tasnifin doğru olduğunun kanıtı olarak İhya-u Ulumi'd-Din'e Zebidi tarafından yapılan şerhinin sunuş bölümünde¹⁸ ve Fıkh-ı Ekber şerhi Ebü'l-Münteha'da¹⁹ da böyle tasnif edilmesini delil gösterir.

Abdullah Edibe göre Zati sıfatlar da iki kısma ayrılır. Manasında nefyetme olmayıp sadece ispat etme varsa ona Subutiyye ve Vücutiyye denilip, sekiz tanedir. Bunlar: Hayat, İlim, Semi, Basar, İrade, Kudret, Kelam ve Tekvin dir. Bu sekiz sıfat Allah'ın zatına zait ve onunla kaim olup, ezeli, ebedi ve hakiki sıfattır. (Mecazi değildir.) Sıfatların anlamlarında nefyetme varsa ona da Selbiyye denir. Bunlar: Kıdem, Beka, Vahdaniyet, Kıyam Binefsihi, Muhalefetün li'l-Havâdis'tir. Bu sıfatların anlamında nefyetme vardır. Kıdem, ilk önce olmak demek olup, önce olmak demek değildir. Çünkü önce olma, anlamı sadece Allah'a mahsus olmaz. Beka ise en sonuncu olmak demektir. Yoksa bir sonraki anlamına değildir. Bir sonraki olma anlamı, Allah için kullanılamaz. Vahdaniyet, ilk sayı anlamına gelen bir (1) olmayıp, kelamcıların ıstılahındaki ortağı olmayan demektir. Birinci anlam (sayı anlamına bir) Allah için kullanılamaz. Bu nedenle İmam-ı Azam (-150/767) Fıkh-ı Ekber'inde, "Sayı anlamında bir değil de eşi yok anlamında birdir" der.²⁰ Kendi başına var olmak da bir mekâna ihtiyaç duymamak anlamındadır. Sonradan yaratılanlara aykırı olma ise varlıklara benzememe anlamına gelmektedir. İşte sıralanan bu beş sıfat manalarından dolayı selbiyyedir. Gerçi Allah'ın cisim, cevher, araz olmaması, zamanın onun için geçerli olmaması, varlıklara muhtaç olmaması gibi birçok selbi sıfatları varsa da onların hepsinin dayanağı yukarıda saydığımız beş sıfattır.²¹ Abdullah Edib, bu beş sıfatın sözlük ve ıstılah anlamları arındırma olduğu için Hızır Bey'in (-863) Nûniyye'yi şerh eden Senûsi (-895/1490) f²² ve Cevhere kitabını yazarı Hâvî'nin²³ onları selbi sıfatlar olarak açıkladığını söyler.²⁴

¹⁷ Bülbülzâde, Abdullah Edib Bayram Ayıntabî, *Sıfat-ı Allah, Beyânü'l-Hak*, 2172.

¹⁸ el-Zebidî, Muhammed b. Muhammed el-Hüseynî, *İthâfî's-Sâdeti'l-Muttakîn bi Şerhi İhyâi Ulûmi'd-Dîn*, Lübnan, 1994, s. 21.

¹⁹ Ebu'l-Münteha, *Şerh-u Fıkhü'l-Ekber*, Melik Üniversitesi Kütüphanesi, 8017, v. 4a

²⁰ Ebu'l-Münteha, *Şerh-u Fıkhü'l-Ekber*, v. 2b.

²¹ Abdullah Edib, *Sıfat*, s. 2172.

²² Bu kaynağa erişme imkanımız olmadı.

²³ Bu kaynağa erişme imkanımız olmadı.

²⁴ Abdullah Edib, *Sıfat*, s. 2172.

Yine Abdullah Edibe göre zikri geçen Subûtî sıfatlar ise gerçekliği vardır. Mesela ilim, bilgiye konu olan varlıkların kendisiyle açıklığa kavuştuğu bir sıfattır. İlim, cahil olmamak şeklinde açıklanırsa Selbi bir sıfat olur denemez. Çünkü bu açıklama bilgi tanımını içinde zorunlu olarak vardır. Zıddını dışlaması onun gerçek manası içinde yer almaz.²⁵ Ama Ebü'l-Hasan el-Eş'ari; kıdem, her şeyden önce olmak, Beka da varlığını sürdürme anlamına gelir dediği için ikisini de vücut sıfatına ilave Subûtî bir sıfat saymaktadır.²⁶ Abdullah Edib bunu makalesinde belirtip, bu ve benzeri sıfatların Allah'ın zatında var olan sıfatlar olarak telakki edilip Subûtî sıfatlardan sayılmasında bir sakınca yok ise de kadimlerin sayısını azaltmak daha çok arzu edilen bir şey olduğu için Selbi bir sıfat olmaları akla ve nakle daha uygun geleceğini söyler.²⁷

Ona göre Selbi ve fiili sıfatlar nispet ve izafet kabilinden itibari sıfatlar olup, hariçte varlıkları yoktur. Bu fikrini şu alıntıyla desteklemektedir: Şerh-ü Makâsıt'ta diyor ki Allah'ı bir, soyut, yönlerden âri ve yer edinmeden uzak olmak gibi Selbi sıfatlarla nitelenmek Subûtî sıfatları gerektirmez. Nitekim Azamet sahibi olmak, başlangıcı ve sonu olmamak da böyledir. Bol veren, Toparlayan, Koruyan ve yüce olmak gibi izafet ve fiillerle nitelenmek bile hariçte bir vasfın varlığını gerektirmez. Ama Alim ve Kadir gibi gerçek sıfatlar zat üzerine ilave olan ezeli sıfatların varlığını gerektirir. Allah alimdir ve onun ilim sıfatı vardır. Allah kadirdir ve onun kudret sıfatı vardır.²⁸ Abdullah Edib diğer sıfatların da böyle olduğunu söylemektedir.²⁹

Yine Edib'e göre Allah'ın sekiz tane de manevi sıfatları vardır. Bunlar Subûtî sıfatların ayrılmaz bir parçasıdır. Hay (Diri), Semi (İşiten) ve Basir (Gören) olmak, bunlar da izzet ve azamet gibi nispet ve izafet kabilindedir. Ama var olma sıfatı, zat ile kaim ve zata ilave bir Subûtî sıfat değildir. Nitekim Şerh-ü Mevâkif'da Subûtî sıfatın bir şeyle kaim olması, o şeyin varlığının bir parçası olması anlamına geldiği, eğer varlık

²⁵ Abdullah Edib, *Sıfat*, s. 2172.

²⁶ El-İci, Kadı Adudiddin, Nşr. Şrif Rıza, *Şerhü'l-Mevâkif*, Mısır, 1907, VIII, 2

²⁷ Abdullah Edib, *Sıfat*, s. 2172.

²⁸ et-Taftazani, Sadettin Mesut b. Ömer b. Abdullah, *Şerhü'l-Makâsıt*, Tah. Abdurrahman Umeyre, Beyrut, 1998, IV, 69.

²⁹ Abdullah Edib, *Sıfat*, s. 2172.

mahiyet üzerine ilave bir özellik olsa idi mahiyet var olmadan varlığın olması gerekeceği ifade edilir.³⁰

Abdullah Edib, Vücut sıfatını kelimcilerin itibari bir şey olduğu için Subûti sıfatlardan saydığını ancak Senûsî ve Hâvî gibi bazı âlimlerin Vücudu Nefsi sıfatlardan saydığını vurgulamaktadır. Ona göre Vücup sıfatı, Şerhü'l-Mevâkîf'da geçtiği gibi, varlığında başkasına muhtaç olmama ve zatının varlığını gerektirme anlamına kabul edildiğinde, birinci anlamı itibariyle Selbi, ikinci anlamı itibariyle de Subûti sıfatlardan sayılır. Bu durumda birinci anlama alınıp Vücup sıfatı selbi sayılırsa Selbi sıfatların sayısı altıya çıkar, ikinci anlama alınıp Subûti sıfatlardan sayılırsa, bazı sakıncalar ortaya çıkması muhtemel olur. Zira bu durumda sıfat nispet ve izafet kabilinden olur ve hariçte gerçek bir sıfat olmaz. Çünkü hariçte varlığı olsa insan zihni gerçeğe yöneleceğinden mümkün olmaz. Vacip olacak olursa o zaman da teselsül gerekir. Nitekim Şerh-ü Makasîf'da da Vücup, vücut, kîdem, beka ve vahdet gibi müteselsül ve müteradif neviden olan sıfatların her ferdi alınrsa bu neviyle nitelenen şeyler itibari olduğu söylenir. Dolayısıyla bunların varlığı hariçte bulunursa her bir parçası için yok denemez, var denilse teselsül gerekeceği için itibari bir durum olarak görülür ve hariçte varlığı kabul edilmez³¹

Abdullah Edib, son olarak Allah'ın sıfatlarının tasnifini şöyle özetler: Allah'ın zati sıfatları sekiz, nefsi sıfatı bir tanedir. Selbi sıfatları ise çok olup açık dayanağı beş veya altı tanedir. Manevi sıfatları ise sekiz tane olup, fiili sıfatlarının sayısı ise çoktur. Kısacası; Allah'ın sıfatları zatiye, subutiyye ve selbiyye kısımlarına ayrılır. Zati sıfatlar ise Vücut, Kîdem, Beka, Vahdaniyet, Kıyam Binefsihi, Muhalefetün li'l-Havâdis olarak sıralanır. Subutiyye ile Selbiyye zati sıfatların kısımlarıdır. Vücut ise nefsi sıfattır. Kîdem, Beka, Vahdaniyet, Kıyam Binefsihi, Muhalefetün li'l-Havâdis zati sıfatların selbiyyesidir. Gerçekte kelim kitapları Selbi sıfatlar arasında Vücut sıfatını açıkça saymayıp beşe indirmişlerse de Mevakîf şarihinin nispete selbiyye demesi, bir de Cevhere'yi şerh edenin sözü, Vücut sıfatının Selbi bir sıfat olmasına delâlet etmektedir.³²

³⁰ Abdullah Edib, Sıfat, s. 2172; Bkz. Şerh-ü Mevâkîf, V, 2.

³¹ Abdullah Edib, Sıfat, s. 2173. Bkz. Şerh-ü Mevâkîf, V, 7, VIII, 106.

³² Abdullah Edib, Sıfat, s. 2173; Şerhü'l-Mevâkîf, VIII, 21, 104.

KAYNAKÇA

Bağdâdî, Ebu Mansur Abdülkâhir b. Tahir, **Usûlü'd-Dîn**, İstanbul, 1968.

Bakillânî, Ebu Bekir Muhammed b. Tayyip, **et-Temhîdü'l-Evâil ve Telhîsü'd-Delâil**, Tah. Ahmet Haydar, Beyrut, ts.

Bülbülzâde, Abdullah Edib Bayram Ayıntabî, **Sıfat-ı Allah, Beyânü'l-Hak**, 2172.

Cüveyrî, İmâmü'l-Haremeyn, **Kitâbü'l-İrşâd**, Tah. M. Yusuf Musa, Ali A. Abdülhamit, Mısır, 1950.

Ebu'l-Münteha, **Şerh-u Fıkhü'l-Ekber**, Melik Üniversitesi Kütüphanesi, 8017, v. 4a

el-Îcî, Kadı Adudiddin, Nşr. Şerif Rıza, **Şerhü'l-Mevâkıf**, Mısır, 1907.

M. Necati Bayram, Abdullah C. Bayram ve Dr. M. Talat Bayram **Abdullah Edib**, Gaziantep, 1996.

Mâturidî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed, **Kitâbü't-Tevhîd**, İstanbul, 1979.

en-Neseffî, Meymun b. **Bahrü'l-Kelam**, Tah. Muhammed Salih Farfur, Şam, 2000.

et-Taftazânî, Sadettin Mesut b. Ömer b. Abdullah, **Şerhü'l-Makâsıt**, Tah. Abdurrahman Umeyre, Beyrut, 1998.

el-Zebidî, Muhammed b. Muhammed el-Hüseynî, **İthâfü's-Sâdeti'l-Muttakîn bi Şerhi İhyâi Ulûmi'd-Dîn**, Lübnan, 1994.